

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ
ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

11ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο

Παρασκευή 10, Σάββατο 11 και Κυριακή 12 Δεκεμβρίου 2021
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

Περιεχόμενα

Ιερομόναχος Αθανάσιος Λαυριώτης.....	4
Hieromonk Athanasios Lavriotis.....	4
Χρήστος Αραμπατζής	5
Christos Arampatzis.....	5
Θεόδωρος Ξ. Γιάγκου	6
Theodoros X. Giagkou	6
Μοναχός Θεολόγος Ιβηρίτης	7
Monk Theologos Iverites.....	8
Πλούταρχος Λ. Θεοχαρίδης	10
Ploutarchos L. Theocharidis	10
Διογένης Καραγιαννακίδης.....	11
Diogenis Karagiannakidis.....	11
Μοναχός Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης.....	12
Monk Kosmas Simonopetritis	12
Δημήτρης Λιάκος.....	13
Dimitris Liakos	13
Νικόλαος Λιβανός	14
Nikolaos Livanos.....	14
Βασίλειος Ν. Μακρίδης.....	15
Vasilios N. Makrides	15
Γέροντας Μάξιμος Ιβηρίτης	16
Elder Maximos Iveritis	16
Νικόλαος Μ. Μπονόβας.....	17
Nikolaos M. Bonovas.....	18
Δημήτριος Νικολακάκης	19
Demetrios Nikolakakis.....	19
Αναστάσιος Β. Νικόπουλος	20
Anastasios V. Nikopoulos	20
Νικόλαος Παπαοικονόμου	21
Nikolaos Papaioikonomou.....	22
Δημήτριος Παπασταματίου	23
Dimitrios Papastamatiou.....	23
Γέροντας Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης	24
Elder Patapios Kafsokalyvitis	25

Νικόλαος Δ. Σιώμκος	26
Nikolaos D. Siomkos	26
Μοναχός Συμεών Νεζερίτης	27
Monk Symeon Nezeritis	27
Συμεών Πασχαλίδης.....	28
Symeon Paschalidis	28
Γεώργιος Χρ. Τσιγάρας.....	29
Georgios Chr. Tsigaras.....	30
Κωνσταντίνος Χιούτης.....	30
Konstantinos Chioutis.....	31
Κρίτων Χρυσοχοΐδης	32
Kriton Chryssochoidis	32

Ιερομόναχος Αθανάσιος Λαυριώτης

Αρχιγραμματέας Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος

Οί συνέπειες της Έλληνικής Έπαναστάσεως στή Μεγίστη Λαύρα. Ώψεις μιᾶς τραγικῆς δεκαετίας (1821–1830)

Ἡ παρακολούθηση τῶν ἐξελίξεων τῶν ἐτῶν αὐτῶν στά τῆς Μεγίστης Λαύρας, ὄχι μόνο ρίχνει ἄπλετο φῶς στήν ἱστορία αὐτῆς ταύτης τῆς Μονῆς, ἀλλά διαζωγραφίζει καί ἓνα πολύ μεγάλο κομμάτι τοῦ ἱστορικοῦ ἀγιορειτικοῦ καμβᾶ γιά ἐκείνη τήν ἐποχή, καθώς, δέν θά ἦταν ἄστοχο νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι, ἡ ἱστορία τῆς μεγαλυτέρας τῶν ἀθωϊτῶν Μονῶν ἐπηρεάζει, ἀναδεικνύει καί καταδεικνύει τήν ἱστορική πορεία ὁλοκλήρου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βαίνοντας παράλληλα ἡ μία πρός τήν ἄλλη.

Ἡ δεκαετία 1821–1830, σύμφωνα μέ πολλούς μελετητές καί συγγραφεῖς, θεωρεῖται ἡ δεινότερη καί δυσκολότερη στήν πλούσια καί πολυκύμαντη ἱστορία τῆς Μεγίστης Λαύρας. Τό μέγεθος καί ἡ ἔκταση τῆς Λαύρας, ὁ πληθυσμός ἐντός καί ἐκτός τῶν τειχῶν της, ἡ κτιριακή συγκρότηση, ὁ κειμηλιακός καί ἀρχεϊακός της πλοῦτος, τό πλῆθος τῶν ἐκτός Ἁγίου Ὁρους μετοχίων της, ἀποτελοῦσαν διαχρονικῶς τά στοιχεῖα τά ὅποια ἀνεδείκνυν τήν Μονή σέ αὐτό πού εἶναι, πλὴν ὅμως στό ὑπό ἐξέτασι χρονικό διάστημα, ἀκριβῶς αὐτά τά στοιχεῖα ἦταν πού δημιούργησαν τά ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια καί μέγιστα προβλήματα τά ὅποια οἱ ἐλάχιστοι ἐναπομείναντες μοναχοί Λαυριῶτες ἔπρεπε νά διαχειρισθοῦν καί μεταχειρισθοῦν οὕτως ὥστε νά διασωθεῖ ὅ,τι ἦταν δυνατόν. Ξεδιπλώνεται μπροστά μας ἓνας τιτάνιος ἀγώνας βιολογικῆς, ἠθικῆς, πνευματικῆς, οἰκονομικῆς, ἱστορικῆς καί κτιριακῆς ἐπιβίωσης, ὁ ὅποιος συντελοῦταν ὑπό δυσμενέστατες συνθήκες, ἀλλεπάλληλες ἀνακατατάξεις, συνεχεῖς συμφορές, διαδοχικές ἀνατροπές...Μιά ἄνευ προηγουμένου δυστοπία...

Hieromonk Athanasios Lavriotis

Chief Secretary, Holy Monastery of Great Lavra, Mount Athos

The effects of the Greek Revolution on the Great Lavra: Aspects of a tragic decade (1821–1830)

Tracing the developments in the affairs of the Great Lavra during this period not only sheds abundant light on the history of the monastery itself but also paints a broad picture of the events on Athos as a whole during this time, for it is true to say that the history of the largest Athonite monastery has influenced, highlighted and cast light on the history of the whole of the monastic republic, with the two histories running in parallel.

In the opinion of many researchers and writers, the decade 1821–1830 was the worst and most difficult decade in the rich and checkered history of the Great Lavra. The size and extent of the Lavra, the population within and outside its walls, its complex of buildings, its wealth of treasures and archival material, and its large number of dependencies outside the Holy Mountain, have long been the monastery's most distinctive and advantageous features – except,

that is, during the period under examination here, for it is precisely these features that created the huge, insuperable problems and obstacles that the few remaining Lavriote monks were called upon to tackle in an effort to save whatever they could. There unfolded a titanic struggle to survive, both in biological, ethical, spiritual, economic and historical terms and in terms of preserving the monastery's buildings – a struggle that was waged in the most adverse conditions, amongst successive upheavals, constant disasters and repeated reversals...An unprecedented dystopia...

Χρήστος Αραμπατζής

Καθηγητής Πατρολογίας,

Τμήμα Θεολογίας, Θεολογική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι Κολλυβάδες και η Επανάσταση

Η περίοδος που δρουν και συγγράφουν οι επονομαζόμενοι «Κολλυβάδες» ταυτίζεται με την προετοιμασία της εθνεγερσίας. Είναι μια εποχή που οι πολεμικές συρράξεις μεταξύ Ρώσων και Τούρκων αναπτέρωσαν την ελπίδα της απελευθέρωσης από τον τουρκικό ζυγό, ενίσχυσαν τις επαναστατικές τάσεις σε διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου και της Θεσσαλίας, ενώ έξαρση διαπιστώνεται στην κυκλοφορία χρησμολογικών και αποκαλυπτικών κειμένων που συνδέονται με την εμπλοκή του «ξανθού γένους» των Ρώσων στην απελευθέρωση.

Οι Κολλυβάδες είναι γνώστες των εξελίξεων και με σαφήνεια, στα εκδεδομένα και ανέκδοτα έργα τους, δηλώνουν επιφυλακτικοί έως και αρνητικοί σε επαναστατικές πρωτοβουλίες στα τέλη του 18^{ου} αιώνα ενώ εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους έναντι των χρησμολόγων.

Christos Arampatzis

Professor of Patristics,

School of Theology, Faculty of Theology, Aristotle University of Thessaloniki

The Kollyvades and the Revolution

The period during which the so-called 'Kollyvades' were active and engaged in literary activity coincides with the time when the ground was being prepared for the national uprising. It was a time when the military conflicts between the Russians and the Turks boosted the Greeks' hopes of casting off the Turkish yoke and strengthened the revolutionary tendencies in various parts of the Peloponnese and Thessaly. At the same time, there was a sharp increase in the circulation of prophetic and apocalyptic texts telling of the involvement of the 'fair race' of the Russians in the liberation of the Greeks.

The Kollyvades were aware of these developments and in all their works, both published and unpublished, clearly expressed their reservations towards, if not disapproval of, the

revolutionary initiatives that emerged in the late 18th century, while also voicing their dislike of would-be prophets.

Θεόδωρος Ξ. Γιάγκου

Καθηγητής Πηγών Κανονικού Δικαίου,
Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού, Θεολογική Σχολή ΑΠΘ

**Ο θεολογικός λόγος
από την εποχή των Κολλυβάδων στα χρόνια της Επανάστασης**

Η φιλοκαλική αναγέννηση που συντελείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα με κέντρο το Άγιον Όρος και με εκπροσώπους τους γνωστούς μεγάλους θεολόγους, αγιορείτες και μη (Νικόδημος Αγιορείτης, Αθανάσιος Πάριος, Νεόφυτος Κausοκαλυβίτης, Μακάριος Νοταράς κ.ά.), είχε ως αποτέλεσμα αφενός την τύποις δημοσίευση πολύ σημαντικών πατερικών κειμένων και αφετέρου την ανάπτυξη θεολογικού διαλόγου σε καίρια ζητήματα της πνευματικής ζωής. Το θέμα της εισήγησης είναι αν αυτή η αναγέννηση είχε χρονική διάρκεια στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης και εντεύθεν, και αν οι Κολλυβάδες είχαν ομόφωνη γνώμη στα θεολογικά και κανονικά ζητήματα που χαρακτήρισαν τη θεολογική τους σκέψη.

Theodoros X. Giagkou

Professor of Sources of Canon Law,
School of Social Theology and Christian Culture, Faculty of Theology ATh

**Theological discourse from the time of the Kollyvades
during the period of the Greek Revolution**

The Philokalic Renaissance that took place in the late 18th century on Mount Athos and whose chief exponents were, amongst others, the well-known great Athonite theologians Nikodemos of the Holy Mountain, Athanasios Parios, Neophytos of Kafsokalyvia and Makarios Notaras, led to both the publication in print of very important patristic texts and also the development of a theological dialogue on crucial spiritual issues.

This paper will examine whether this renaissance continued during the period of the Greek Revolution and beyond and whether the Kollyvades all shared the same views on the theological and canonical issues that characterised their theological thinking.

Άγιος Ίλαρίων ὁ νέος καὶ Βενέδικτος ὁ πνευματικός:

Δύο Γεωργιανοὶ ἁγιορεῖτες, ἡ εμπλοκὴ τοῦ πρώτου στὰ μετεπαναστατικὰ γεγονότα τοῦ 1821–1822 καὶ οἱ δραστηριότητες ἀμφοτέρων στὴν ἱβηριτικὴ βιβλιοθήκη

Ἡ Μονὴ Ἰβήρων εἶναι γνωστὴ γιὰ τὴν «ἀσκητικοφιλογολογικὴ σχολή» της, δηλαδή τὴν πλούσια μεταφραστικὴ καὶ καλλιγραφικὴ δραστηριότητα ποὺ ἐγκαινίασαν οἱ Γεωργιανοὶ κτίτορες της ἅγιοι Ἰωάννης καὶ Εὐθύμιος γύρω στὸ 980 καὶ ἄνθισε ἐδῶ μέχρι τὰ τέλη τοῦ 12^{ου} αἰώνα. Ἐλάχιστα γνωστὴ, ὅμως, εἶναι ἡ ἐνασχόληση κάποιων ἄλλων Γεωργιανῶν μὲ τὰ γεωργιανὰ χειρόγραφα της στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα.

Μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ σημαντικὲς μορφές τοῦ Ἄθω στὰ χρόνια αὐτὰ εἶναι ὁ ὅσιος Ἰλαρίων ὁ νέος (1776–1864). Ἐχοντας παιδευτεῖ στὴ Γεωργία ἀπὸ σημαντικοὺς ἀσκητὲς καὶ δασκάλους, διατελέσει πνευματικὸς τοῦ τελευταίου βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Ἱμερέτης καὶ συντροφεύσει γιὰ ἑφτά χρόνια τὸν βασιλιὰ Σολομώντα στὴν αὐτοεξορία του στὴν Τουρκία καὶ γιὰ τριάμιση χρόνια τὴ βασίλισσα Μαρία στὴ Μόσχα, ὁ τότε Ἰεσσαὶ ἔρχεται στὸ Ἅγιον Ὄρος τὸ 1819. Μὴ βρίσκοντας Γεωργιανοὺς μοναχοὺς στὴν Ἰβήρων, ἐγκαταβιώνει στὴ Μονὴ Διονυσίου.

Μὲ τὴν καταστολὴ τῆς Ἐπαναστάσεως στὰ τέλη τοῦ 1821, ἀποτελεῖ μέλος τῆς τριμελοῦς ἀντιπροσωπείας τῆς Μονῆς πρὸς τὸν συμπατριώτη του Μεχμέτ Ἐμὴν πασᾶ στὴν Κομίτσα. Τὸ 1822, μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Νάουσας, πηγαίνει στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ μεσολαβήσῃ στὸν πασᾶ, συνδέεται μὲ τὸν ἐπίτροπο τοῦ Αγίου Ὄρους Σπανδωνῆ καὶ καταλήγει νὰ περιθάλπει καὶ νὰ τροφοδοτεῖ τοὺς ἑκατοντάδες φυλακισμένους (πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, Ἁγιορεῖτες) γιὰ ἓνα ἐξάμηνο. Ἐπιστρέφει στὴ Διονυσίου, μένει ἐκεῖ γιὰ λίγο καὶ στὴ συνέχεια ἀσκητεῦει στὴν ἔρημο τοῦ Αγίου Ὄρους γιὰ λίγα χρόνια. Ἐνα ἢ δύο χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ Ὄρους ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στρατό (1830), ἔρχεται στὴ Μονὴ Ἰβήρων, ὅπου βρίσκει τὸν συμπατριώτη καὶ πρῶν συμμοναστὴ του Βενέδικτο τὸν πνευματικό.

Ὁ Βενέδικτος εἶχε κι αὐτὸς σχέση μὲ τὸν βασιλιὰ Σολομώντα τὸν ὁποῖο καὶ ἀκολούθησε στὴν Τουρκία. Τὸ 1816 ἔρχεται στὸ Ὄρος καὶ ἐγκαταβιώνει στὸ Ρωσικό. Σύντομα, ὅμως, ἐγκαταστάθηκε στὴ Μονὴ Διονυσίου. Ἐκεῖ ἔλαβε τὸ Μέγα Σχῆμα τῇ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ τοῦ 1821 ἀπὸ τὸν ἡγούμενο Στέφανο, τὴν ἴδια μέρα μὲ τὸν ὅσιο Ἰλαρίωνα. Τὸ 1822 ἔρχεται στὴν Ἰβήρων καὶ ἀναλαμβάνει προσμονάριος τοῦ ναοῦ τῆς Πορταΐτισσας μέχρι τὸ 1834.

Στὸ διάστημα 1819–1822 ποὺ οἱ δύο Γεωργιανοὶ μόναζαν στὴ Διονυσίου ἔρχονταν στὴ Μονὴ Ἰβήρων καὶ δανείζονταν γεωργιανὰ χειρόγραφα πρὸς μελέτην, μιὰ καὶ τὰ ἑλληνικά τους δὲν ἦταν καλὰ. Ὅταν ἔρχεται ἐδῶ ὁ ὅσιος Ἰλαρίων μετὰ τὴν ἔρημο, παραμένει γιὰ ἓνα ἐξάμηνο, συχνάζοντας στὴ βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς, μαζί μὲ τὸν Βενέδικτο. Συντάσσει τὸν πρῶτο ὑποτυπώδη κατάλογο (μᾶλλον εὐρετήριο 295 βιβλικῶν, ἀγιοπατερικῶν, λειτουργικῶν καὶ ἀγιολογικῶν κειμένων ποὺ περιέχονταν στὰ γεωργιανὰ μας χειρόγραφα), ποὺ ὁλοκληρώνεται γύρω στὸ 1836, καταγράφοντας τὰ περιεχόμενα 32 κωδίκων ποὺ φυλάσσονται μέχρι σήμερα στὴ βιβλιοθήκη μας καὶ κάποιων ἄλλων ποὺ ἔχουν μεταφερθεῖ στὴν Τιφλίδα. Ἐπίσης, ἀντιγράφει ἀριθμὸ χειρογράφων (τέσσερα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν ἐντοπισθεῖ στὴν Τιφλίδα).

Σχεδόν όλοι οί γεωργιανοί κώδικες τής συλλογής μας φέρουν σημειώματα τοῦ όσίου Ίλαρίωνα, ένῳ ό Βενέδικτος κι ό ύποτακτικός του Βησσαρίων ἄφησαν σημειώματά τους στοὺς περισσότερους ἀπὸ αὐτοὺς. Ό Βενέδικτος ἔχει σταχώσει καὶ τέσσερα χειρόγραφα.

Ό όσιος Ίλαρίων, μετὰ τοὺς ἑξι μῆνες στὴ Μονή, ἐγκαταβίωσε στὴν ἱβηρίτικη Σκήτη τοῦ Τιμίου Προδρόμου μέχρι τὸ 1843, ὅταν ἔφυγε γιὰ τὴ νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τοῦ Ἀγίου Όρους. Ό Βενέδικτος ἀσκήτευσε ἔξω ἀπὸ τὴ Μονή, στὸ Κάθισμα τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ὡς Γέροντας μιᾶς μικρῆς συνοδείας, ἀπὸ τὸ 1834 μέχρι τὸν θάνατό του τὸ 1862.

Όπως φαίνεται ἀπὸ τὰ σημειώματα ποὺ ἄφησαν στα ἱβηρίτικα χειρόγραφα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς βίους τους, οί δύο ἀσκητὲς συνεργάζονταν στὴ βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς καὶ συμβουλευόνταν ό ἕνας τὸν ἄλλο γιὰ πνευματικὰ θέματα. Μὲ τὴν ἀναχώρηση τοῦ όσίου Ίλαρίωνα ἀπὸ τὴ Σκήτη Ἰβήρων σταματᾷ καὶ ἡ ἐνασχόληση τοῦ Βενέδικτου μὲ τὰ χειρόγραφα τῆς βιβλιοθήκης μας. Ό δὲ κατάλογος ποὺ συντάξε ό πρῶτος δημοσιεύθηκε σὲ γαλλικὴ μετάφραση τὸ 1867 καὶ στὸ πρωτότυπο τὸ 1886.

Μποροῦμε νὰ δοῦμε τὶς παραπάνω δημοσιεύσεις στὸ πλαίσιο τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὰ ἁγιορείτικα χειρόγραφα καὶ τὰ περιεχόμενά τους ποὺ ἐκδηλώθηκε ἀνὰ τὴν Εὐρώπη στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα. Ἡ ἐνασχόληση τῶν δύο Γεωργιανῶν ἀσκητῶν μὲ τὰ γεωργιανὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Ἰβήρων, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴν προσωπικὴ πνευματικὴ τους κατάρτιση καὶ κατέληξε σὲ μιὰ συμβολὴ στὴ συντήρησή τους καὶ στὴν ἀντιγραφὴ καὶ διάδοση τῶν θησαυρῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας στοὺς συμπατριῶτες τους, αποτέλεσε τὸ ἔναυσμα γιὰ τὴν πληρέστερη καταγραφὴ ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη τους ἀπὸ τοὺς λογίους ποὺ ἀκολούθησαν.

Monk Theologos Iverites

Monk of the Holy Monastery of Iveron, Mount Athos

St. Hilarion the New and Benedict the spiritual father:

Two Georgian Athonites, the former's involvement in the post-revolutionary events of 1821–1822 and the activities of both in the library of Iveron Monastery

The Monastery of Iveron is well known for its ‘Ascetical - Philological School’, i.e., the rich tradition of translating and copying of manuscripts that was initiated by the monastery’s Georgian founders, St. John and St. Euthymios, in about the year 980 and flourished until the late 12th century. A little-known fact, however, is that some other Georgians worked with the monastery’s Georgian manuscripts during the Greek Revolution and the years immediately afterwards.

One of the most important figures on Athos at this time was St. Hilarion the New (1776–1864). After having been educated in Georgia by a number of important ascetics and teachers, having served as spiritual father to the last royal couple of Imereti, and after having accompanied King Solomon during his self-exile in Turkey for seven years and Queen Maria in Moscow for a further three and a half, Jesse (as he was then called) went to Mount Athos in 1819. Being unable to find any Georgian monks at Iveron, he settled at Dionysiou Monastery.

When the revolt on Athos was put down in late 1821, Hilarion was one of a three-member delegation sent by the monastery to meet his fellow countryman Pasha Mehmet Emin in Komitsa. In 1822, after the destruction of Naoussa, he went to Thessaloniki to mediate with the Pasha. While he was there he met the epitropos of Mount Athos, Spandonos, and ended up feeding and looking after hundreds of prisoners (many of whom were Athonite monks) for six months. After that, he returned to Dionysiou Monastery for a while and then went to live as an ascetic in the desert of Athos for a few years. One or two years before the Turkish army left the Holy Mountain (1830), Hilarion returned to Iveron Monastery, where he found his fellow countryman and erstwhile fellow monk, Benedict the spiritual confessor.

Benedict also had a connection with King Solomon, whom he had followed into Turkey. In 1816 he came to Athos and settled at St. Panteleimon Monastery, moving shortly afterwards to Dionysiou Monastery. There, during Great Lent in the year 1821, he received the Great Schema from the hegoumenos Stephen, on the same day as Hilarion received it. In 1822 he moved to Iveron Monastery, where he served as prosmonarios in the Chapel of the Portaitissa until 1834.

During the period 1819–1822, when the two Georgians were living at Dionysiou Monastery, they would come to Iveron Monastery and borrow Georgian manuscripts to study as their Greek was not so good. When St. Hilarion came here after his time in the desert, he stayed for six months, often visiting the monastery library together with Benedict. He began compiling the first, rudimentary catalogue of Georgian manuscripts (or rather an index of 295 biblical, patristic, liturgical and hagiographical texts contained in them), which he completed in about 1836, recording the contents of 32 manuscripts which are still kept in our library, together with those of a few others that have been transferred to Tbilisi. He also copied a number of manuscripts (four of which have been found in Tbilisi).

Almost all the Georgian manuscripts in our collection contain notes by St. Hilarion, while Benedict and his novice Bessarion have also left notes in most of them. Benedict also bound four manuscripts.

After six months at Iveron, St. Hilarion settled at the monastery's Skete of St. John the Baptist, where he stayed until 1843, when he left for the south-west side of the Holy Mountain. From 1834 until his death in 1862, Benedict lived outside the monastery, at the Kathisma of the Prophet Elijah, as the head of a small group of monks.

It is evident from their vitae and also the notes they left in the Iveron manuscripts that the two ascetics worked together in the monastery library and would consult each other on spiritual matters. When St. Hilarion left the Skete of St. John the Baptist, Benedict ceased to work with the manuscripts in our library. The catalogue compiled by St. Hilarion was published in a French translation in 1867 and in the original in 1886.

These publications can be viewed within the context of the general interest in Athonite manuscripts and their contents that appeared all over Europe in the second half of the 19th century. The preoccupation of these two Georgian ascetics with the Georgian manuscripts of Iveron Monastery, which began out of an endeavour to spiritually edify themselves and culminated in their efforts to conserve the manuscripts and copy the treasures of ecclesiastical literature for the benefit of their fellow countrymen, prompted the scholars that followed them

to make a fuller record of the manuscripts and carry out scientific research and studies on the manuscripts themselves and their contents also.

Πλούταρχος Λ. Θεοχαρίδης

Αρχιτέκτονας

**Σκέψεις για τον «αρχιτεκτονικό σχεδιασμό»
κατά την περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού
(με αφορμή ορισμένες παραστάσεις που απεικονίζουν κτίρια)**

Είναι γνωστό ότι στο οθωμανικό κράτος εφαρμοζόταν αρχιτεκτονικός σχεδιασμός, τουλάχιστον για τα έργα υψηλότερου επιπέδου (ή όσα συνδέονταν με αξιωματούχους), με φορείς τους λεγόμενους βασιλικούς αρχιτέκτονες, η δραστηριότητα των οποίων, όμως, δεν περιοριζόταν μόνο σε κτίρια της ισλαμικής παράδοσης. Η έρευνα, επίσης, προσανατολίζεται πλέον στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να μην υπήρχε σχεδιασμός και στο Βυζάντιο.

Οι άμεσες πληροφορίες για τον σχεδιασμό των επισημότερων έργων στον οθωμανικό χώρο αφορούν κυρίως σε σχέδια κατόψεων και κάποια προπλάσματα, ενώ τα σκαριφήματα «όψεων» που διαθέτουμε φαίνεται ότι μετρώνται στα δάκτυλα. Όσον αφορά τα λοιπά κτίσματα, τόσο εκείνα που είχαν κάποιες μνημειακές προθέσεις (π.χ. στη μοναστηριακή αρχιτεκτονική), όσο και τα δευτερεύοντα, οι άμεσες πληροφορίες που διαθέτουμε για το ζήτημα του σχεδιασμού τους είναι ελάχιστες, παρόλο που δεν λείπουν οι πληροφορίες για τους φορείς των έργων αυτών, δηλαδή των «αρχιτεκτόνων» και μαστόρων της μεταβυζαντινής και της λεγόμενης παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Λαμβάνοντας υπόψη το γενικότερο πλαίσιο της εποχής, όπως αυτό διαγράφεται από το υλικό που διασώθηκε σε οθωμανικά και άλλα αρχεία, θα επιχειρήσουμε στην παρούσα μελέτη μια σύντομη κριτική εξέταση των ορθόδοξων παραστάσεων που απεικονίζουν κτίρια, από μια σκοπιά που ενδεχομένως προσεγγίζει το θέμα μας.

Ploutarchos L. Theocharidis

Architect

**Thoughts on ‘architectural planning’
during the period of the Modern Greek Enlightenment
(prompted by certain representations depicting buildings)**

It is a well-known fact that the Ottoman state made use of architectural planning, at least in the case of higher-level works (or those connected with officials), and that this planning was carried out by the so-called ‘royal’ architects, whose activities, however, were not confined merely to constructing buildings in the Islamic tradition. Moreover, many researchers have now come to the conclusion that there must also have been architectural planning in Byzantium.

The most direct information we have about the planning of the most official works in the Ottoman Empire comes mainly from ground plans and a number of architectural models, while the number of elevation drawings we have at our disposal appears to be very small indeed. As for the other types of buildings – both those with certain monumental aspirations (as in monastic architecture) and also those of a minor character – we possess very little direct information about their planning, despite the existence of information about the people who designed and constructed these works, that is, the ‘architects’ and craftsmen of post-Byzantine and so-called ‘traditional’ architecture.

While taking into account the general context of the period, as is presented by the material that has survived in Ottoman and other archives, in this study we will attempt to make a brief critical examination of Orthodox representations depicting buildings, from a standpoint that may help to shed light on our subject.

Διογένης Καραγιαννακίδης

Δρ Νομικής ΑΠΘ, Δικηγόρος

Όψεις της ζωής στο Άγιον Όρος κατά την πενταετία 1826–1830

Ἡ ἀνακοίνωση ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει ἀδρὰ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κατάστασης τοῦ Ἀγίου Ὁρους στὸ δεύτερο μισὸ τῆς δεκαετίας τοῦ 1820. Τέσσερα χρόνια μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ κινήματος τοῦ Παπᾶ τὰ πράγματα εἶναι ὄντως τραγικὰ καὶ παραμένουν ἔτσι μέχρι τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1830. Ὁ τόπος ἔχει ἀπορφανισθεῖ ἀπὸ πλῆθος προσωπικοτήτων ἀλλὰ καὶ ἀπλῶν ἀρτιμελῶν μοναχῶν ἐνῶ συγκεντρώνει κάθε προσπάθεια στὴν ἐξόφληση τῶν πάμπολλων τακτικῶν καὶ κυρίως ἑκτακτῶν βαρῶν ποὺ ἐπιβλήθηκαν λόγῳ τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐπανάσταση. Τό κείμενο, ποὺ προέκυψε ἀπὸ μελέτη κυρίως ἀδημοσίευτων ἐγγράφων, προσεγγίζει τὴ διαμόρφωση τοῦ γενικότερου κλίματος στὸν τόπο ἀλλὰ καὶ τὶς σχέσεις τῶν καλογήρων μὲ τοὺς ἐξουσιαστὲς καὶ τὶς δυνάμεις κατοχῆς καὶ παρεμπιπτόντως ἀποπειρᾶται μίᾳ ἀνθρωπογεωγραφικῆς θεώρησης. Ἀνάμεσα σ’ ὅλα παρουσιάζονται καὶ κάποια στοιχεῖα γιὰ μέχρι τώρα ἄγνωστες ὑποθέσεις ποὺ ἀπασχόλησαν τὸν τόπο στὴν κρίσιμη πενταετία.

Diogenis Karagiannakidis

Dr of Law AUTH, Lawyer

Aspects of life on Mount Athos during the period 1826–1830

This paper attempts to provide a rough outline of the situation on Mount Athos in the second half of the 1820s. Four years after the collapse of the movement led by Emmanuel Pappas, the situation was truly tragic and remained so until April 1830. Athos had lost many of its leading figures as well as ordinary able-bodied monks, while every effort was being made to pay the numerous regular and, above all, extra taxes that were imposed on it as a result of its

involvement in the Revolution. The text, which arose from a study of mainly unpublished documents, attempts to trace the general climate on Arhos, as well as the relations between the monks and their overlords and the occupying forces. At the same time, an attempt is made to present an anthropogeographical picture of the situation. The paper also presents some information about a number of previously unknown issues that preoccupied the Athonites during this critical five-year period.

Μοναχός Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης

Αρχιγραμματέας της Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους Άθω

Άγιον Όρος, Επανάσταση του 1821 και μαρτύριο

Η ανακοίνωση ασχολείται με τις εξαιρετικά δύσκολες καταστάσεις που βίωσαν οι μοναχοί του Αγίου Όρους λίγο πριν και κατά την διάρκεια της Επανάστασης στην Χαλκιδική το 1821. Αναφέρεται στον ένοπλο αποκλεισμό της Συνάξεως το 1810 από τον τότε Τούρκο Διοικητή του Αγίου Όρους και τα προβλήματα που είχε δημιουργήσει στην λειτουργία της. Επίσης παρουσιάζει τους τέσσερις νεομάρτυρες της Ιεράς Μονής Κωνσταμονίτου που έλαβαν τον στέφανο του μαρτυρίου όταν ξέσπασε η Επανάσταση, βάσει της διηγήσεως του Δοσιθέου Κωνσταμονίτη. Τέλος, αναφέρεται στην περίπτωση του ομολογητή Γεωργιανού ασκητή οσίου Ιλαρίωνος ενώπιον του Αβδούλ Λουμπούτ πασά.

Monk Kosmas Simonopetritis

Chief Secretary of the Holy Community of Mount Athos

Mount Athos, the Revolution of 1821 and martyrdom

This paper is concerned with the extremely difficult conditions that were experienced by the monks of Mount Athos shortly before and during the revolt in Chalkidiki in 1821. It refers to the armed blockade of the Synaxis by the turkish governor of Athos in 1810 and the problems it caused the operation of that body. The paper also presents the four neomartyrs of Konstamonitou Monastery who, according to the account by Dositheos of Konstamonitou, were crowned with the wreath of martyrdom when the revolt broke out. Finally, reference is also made to the case of the Georgian ascetic St. Hilarion and his confession of faith before Ebu Lubut pasha.

**Ο γλυπτός διάκοσμος του προσκυνηταρίου της Θεοτόκου
στη μονή Μεγίστης Λαύρας (1816)**

Στην αυλή της μονής Μεγίστης Λαύρας κατασκευάστηκε το 1816 ένα μνημειακό μαρμάρινο προσκυνητάρι αφιερωμένο στη Θεοτόκο. Το προσκυνητάρι ανήκει σε έναν τύπο κοινό σε κρήνες του δευτέρου μισού του 18^{ου} και του 19^{ου} αι. στο Άγιον Όρος και σε άλλες περιοχές. Ο γλυπτός του διάκοσμος παρουσιάζει αναλογίες με ένα μεγάλο αριθμό έργων, που επισημαίνονται τόσο στη ίδια μονή όσο και σε άλλες (Ξενοφώντος, Αγίου Παύλου, Κουτλουμουσίου και Εσφιγμένου), τα οποία χρονολογούνται στη δεύτερη δεκαετία του 19^{ου} αι.

Ο γλυπτός διάκοσμος του προσκυνηταρίου οφείλεται σε ένα ιδιαίτερα παραγωγικό εργαστήριο που προέρχεται από τον χώρο του Αιγαίου και οι απαρχές της καλλιτεχνικής του παράδοσης ανιχνεύονται στη Χίο. Μπορεί επομένως η παλαιότερη άποψη που προσγράφει το προσκυνητάρι σε Τηνιακό εργαστήριο να αναθεωρηθεί.

**The sculptural decoration of the proskynetarion of the Theotokos
at the Great Lavra Monastery (1816)**

A proskynetarion dedicated to the Theotokos was constructed in 1816 in the courtyard of the Great Lavra Monastery. It belongs to a type commonly found in fountains of the second half of the 18th and the 19th century on Mt. Athos and in other regions. Its sculptural decoration has affinities with many other works in the same monastery and also in the monasteries of Xenophontos, Saint Paul, Koutloumousiou and Esphigmenou, which date to the second decade of the 19th century.

The sculptural decoration of the proskynetarion was executed by a particularly productive workshop that was active in the Aegean islands, and the origins of its artistic tradition can be traced to Chios. The older view attributing the proskynetarion to a workshop on Tinos can therefore be revised.

**Μια άγνωστη αρχειακή πηγή για το μαρτύριο
των αγίων Πέντε Νεομαρτύρων της Σαμοθράκης**

Τον Νοέμβριο 1821 οθωμανικός στόλος αποβιβάστηκε στη Σαμοθράκη αφήνοντας πίσω του εκατόμβη νεκρών. Άλλοι αιχμαλωτίστηκαν και αφού εξισλαμίστηκαν βιαίως εξορίστηκαν στην περιφέρεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ανάμεσα στους τελευταίους και πέντε κάτοικοι της Σαμοθράκης, οι οποίοι μετά την αμνήστευση προς το τέλος της Επανάστασης επέστρεψαν στο νησί και συνέχισαν τη ζωή τους ως Χριστιανοί. Οι τοπικές οθωμανικές αρχές, ωστόσο, όταν το πληροφορήθηκαν τους συνέλαβαν και μετά την άρνηση των πέντε Σαμοθρακικών να απαρνηθούν τη χριστιανική τους πίστη υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο.

Κατά την πρόσφατη ταξινόμηση και καταλογογράφηση του νεότερου αρχείου της Ιεράς Μονής Ιβήρων εντοπίστηκε αναφορά αυτοπτών μαρτύρων όπου περιγράφονται τα γεγονότα του μαρτυρίου των αγίων. Το έγγραφο αυτό είναι η παλαιότερη σωζόμενη πηγή για το μαρτύριο και χρονολογείται πολύ κοντά σε αυτό. Στόχος της ανακοίνωσης είναι να παρουσιαστεί το εν λόγω αρχειακό τεκμήριο καθώς και οι συγκλίσεις και αποκλίσεις με το παλαιότερο γνωστό αγιολογικό κείμενο αφιερωμένο στους αγίους Πέντε Νεομάρτυρες της Σαμοθράκης.

Nikolaos Livanos

Research collaborator at the Institute of Historical Research,
National Hellenic Research Foundation

**An unknown archival source about the martyrdom
of the Holy Five Neomartyrs of Samothrace**

In November 1821, the Ottoman fleet landed on the island of Samothrace leaving behind a carnage of dead. Many habitants were held captive, and after being unwillingly converted to Islam, were exiled to remote areas of the Ottoman Empire. Among them were five men, who, after the general amnesty at the end of the Greek Revolution, returned to the island and continued their lives as Christians. However, when the local Ottoman authorities learned about this, they were arrested and after their refusal to deny their Christian faith, suffered a tragic death.

During the recent classification and cataloguing of the modern archives of Iviron Monastery on Mount Athos, an eyewitness account of the events leading to the execution of the five saints emerged. The document is the oldest known source about the martyrdom and is dated within a short period from the events. This paper aims at presenting the document, and commenting on its convergences and divergences from the oldest known hagiographical text about the Holy Five Neomartyrs of Samothrace.

Βασίλειος Ν. Μακρίδης

Καθηγητής Θρησκευολογίας,
Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ερφούρτης (Erfurt Universität)

**Περιπλανώμενοι Αγιορείτες στη Δυτική Ευρώπη πριν από το 1821
και ο πολύπτυχος ρόλος τους: Η περίπτωση του Θεοκλήτου Πολυείδη**

Οι περιπλανήσεις διαφόρων Ορθόδοξων κληρικών και μοναχών (συμπεριλαμβανομένων και πολλών Αθωνιτών) στη Δυτική Ευρώπη για διάφορους λόγους (π.χ. «ζητείες») πριν από το 1821, ιδίως στο πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα, έχουν ήδη εξετασθεί και συζητηθεί σε πολλές συνάφειες. Εν τούτοις, οι περισσότερες λεπτομέρειες της ζωής και της δράσης τους παραμένουν ακόμη άγνωστες και ως εκ τούτου αναξιοποίητες. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, έχουν εγερθεί βάσιμες υποψίες σχετικά με διάφορες προβληματικές δραστηριότητές τους και με τα πιθανά τους κίνητρα. Η παρούσα ανακοίνωση υποστηρίζει ότι ο γενικότερος αυτός ρόλος τους δεν θα πρέπει να κατανοηθεί μονοδιάστατα, αλλά πλουραλιστικά, ιδίως με βάση τα εκάστοτε πλαίσια στα οποία αυτοί δραστηριοποιούνταν τότε. Η περίπτωση του πολυμήχανου κληρικού και μοναχού Θεοκλήτου Πολυείδη, για την οποία θα παρουσιασθούν ορισμένα νέα στοιχεία, είναι αρκετά αποκαλυπτική προς τον σκοπό αυτό και θα αποτελέσει τη βάση της παρούσας ανακοίνωσης.

Vasilios N. Makrides

Professor of Religious Studies,
Faculty of Philosophy, University of Erfurt

**Wandering Athonite Monks in Western Europe before 1821
and their Multifaceted Role: The Case of Theoklitos Polyeidis**

The wanderings of various Orthodox clerics and monks (including many Athonites) in Western Europe for various reasons (e.g. “alms collecting”) before 1821, especially in the first half of the 18th century, have already been examined and discussed in many contexts. However, most details of their lives and activities still remain unknown and therefore untapped. Indeed, in many cases, reasonable suspicions have even been raised about their various problematic activities and their possible motives. This paper argues that their general role should not be understood in a one-dimensional, but in a pluralistic way, particularly in the light of the context in which they were operating at the time. The case of the versatile cleric and monk Theoklitos Polyeidis, about whom some new evidence will be presented, is quite revealing to this end and will form the basis of this paper.

Γέροντας Μάξιμος Ιβηρίτης

Μοναχός της Ιεράς Μονής Ιβήρων του Αγίου Όρους

Ὁ Χαρτοφύλαξ Νικηφόρος Ἰβηρίτης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν

Ὁ Χαρτοφύλαξ Νικηφόρος Ἰβηρίτης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἡρακλείτσαν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν τῶν Ἰβήρων προσῆλθε πρὸ τοῦ 1787, εἰς μικράν ἡλικίαν. Ὁ ἴδιος ἀνεδείχθη εἰς μίαν ἐξέχουσαν πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Ὑπῆρξεν ἔμπιστον πρόσωπον τοῦ Ἀθωνίτου Πατριάρχου Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ καὶ ἰδιαίτερος Γραμματεὺς αὐτοῦ. Προεπαναστατικῶς συνεδέετο καὶ μετὰ τοῦ μετέπειτα ἐνδόξου ἀρχιστρατήγου τῆς Μακεδονίας καὶ πρωτεργάτου τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ. Τό μέγα κῦρος, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ῥητορικὴ δεινότης αὐτοῦ συνετέλεσαν ὥπως ἀρξαμένης τῆς Ἐπαναστάσεως ἀθρόως καὶ μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν προσέρχονται ὑπὸ τὰς ἐπαναστατικὰς σημαίας τόσον οἱ Μοναχοὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ὅσον καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Χαλκιδικῆς.

Ὁ Νικηφόρος, ἀποτελὼν τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ καὶ ἀρχηγέων ἰσχυροῦ σώματος, ἀποτελουμένου κατὰ τό πλεῖστον ἐξ Ἀγιορειτῶν πατέρων ἀνερχομένων εἰς 1.500 περίπου, συνεπλάκη καὶ ἐπολέμησε μὲ ἰσχυράν δύναμιν τουρκικοῦ ἱππικοῦ πρὸς τοῦ χειμερινοῦ λουτροῦ τοῦ Ἑγρῆ Μπουτζάκ (= Νέας Ἀπολλωνίας) κατὰ τὰς ἐγγράφους μαρτυρίας τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ Ἰατροδιδασκάλου Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θεταλλοῦ. Κατὰ τὴν γενικὴν δέ συνέλευσιν τῶν Προϊσταμένων τῶν Ἀθωνικῶν Ἱ. Μονῶν καὶ τῶν ὑπαρχηγῶν τοῦ Ἀγῶνος τὴν 23 Μαΐου 1821 εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Κουτλουμουσίου, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ διωρίσθη παμψηφεὶ Πολιτικὸς Διοικητὴς τοῦ Ἀγίου Ὁρους μὲ ἔδραν τὰς Καρυάς.

Ἀποτυχούσης τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἐκινδύνευσε νὰ συληφθῇ καὶ παραδοθῇ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων εἰς τοὺς Τούρκους, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ καὶ τοῦ Ἐσφιγμενίτου Καθηγουμένου Εὐθυμίου τοῦ Β΄. Εὐτυχῶς ὅμως, εἰδοποιηθέντες οὗτοι ἐγκαίρως, ἀνεχώρησαν ἐντεῦθεν ἐγκαίρως, διαφυγόντες τὸν τῆς ζωῆς των κίνδυνον. Ὁ Νικηφόρος, κατόπιν διαφόρων περιπετειῶν κατέφυγεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐγκατεστάθη εἰς τό κλεινὸν ἄστυ, ἐργαζόμενος ἀόκνως ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, τό καλὸν τοῦ Ἀγίου Ὁρους καὶ τῆς Ἱερᾶς Μετανοίας του. Ἐτελεύτησεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 9 Μαρτίου 1840, ἀνήμερα τῆς ἐορτῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, καὶ ἐτάφη ἐκεῖ ἐν ἀγνώστῳ μέχρι στιγμῆς τόπῳ.

Elder Maximos Iveritis

Monk of the Holy Monastery of Iveron, Mount Athos

The Chartofylax Nikephoros Iveritis during the Greek Revolution

Nikephoros Iveritis, the chartophylax of Iveron Monastery, was born in Herakleitsa in Eastern Thrace. He came to Holy Iveron Monastery at a young age, some time before 1787. He was to become an important spiritual and national figure of the 19th century. He was one of the most trusted associates of the Athonite Patriarch St. Gregory V and his personal secretary. Before

the Revolution he was closely associated with Emmanuel Pappas, who was to become the glorious commander-in-chief of the Greek forces in Macedonia and chief instigator of the revolt in Chalkidiki. When the Revolution broke out, Nikephoros's prestige, industry and oratorical abilities inspired many monks of the Holy Mountain and residents of Chalkidiki to quickly and enthusiastically take up the cause of the Revolution.

According to the written testimonies of the archimandrite and medical teacher Dionysios Pyrros of Thessaly, Nikephoros, as commander of Emmanuel Pappas's rearguard, led a strong force of about 1500 men, consisting mainly of Athonite fathers, against a large force of Turkish cavalry near the winter baths of Egri Butzak (Nea Apollonia). During the general assembly of the leaders of the Holy Athonite monasteries and the deputy commanders of the liberation struggle at the Holy Monastery of Koutloumousiou on 23 May 1821, at Emmanuel Pappas's recommendation, Nikephoros was unanimously elected Civil Governor of the Holy Mountain, with his base in Karyes.

When the revolt in Chalkidiki failed, he was in danger of being captured and handed over by his own people to the Turks, together with Emmanuel Pappas and the Abbot of Esphigmenou Monastery, Euthymios the Second. Fortunately, however, they were warned and managed to leave in time, thus escaping the danger. After various adventures, Nikephoros took refuge on Corfu. Once things had returned to normal, he went to Athens, where he worked tirelessly for the good of the nation, the Holy Mountain and Iveron, the 'monastery of his repentance'. He died in Athens on 9 March 1840, on the feast of the Forty Holy Martyrs and was buried there in a still unknown location.

Νικόλαος Μ. Μπονόβας

Δρ Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Σερρών

Η λειτουργία εργαστηρίων ζωγράφων στον Άθω την περίοδο της επανάστασης του 1821. Οι μαρτυρίες των πηγών

Η ανακοίνωση έχει θέμα την παρουσίαση της λειτουργίας καλλιτεχνικών εργαστηρίων με έδρα κυρίως στις Καρυές, πρωτεύουσα του Άθω, καθώς επίσης σε μονές και σκήτες της μοναστικής πολιτείας την περίοδο της Επανάστασης του 1821. Τα ονόματα των καλλιτεχνών εμφανίζονται στις επιγραφές έργων τέχνης (τοιχογραφίες, φορητές εικόνες, χάρτινες θρησκευτικές εικόνες), αρχειακά τεκμήρια (οικονομικά κατάστιχα, επιστολές, συμφωνητικά, καταλόγους συνδρομητών βιβλίων) και σε διηγήσεις συγχρόνων επισκεπτών και περιηγητών.

Ιδιαίτερα σημαντικές αναδεικνύονται οι δύο αδελφές μεταξύ τους συνοδείες ζωγράφων - μοναχών και μαθητών του ζωγράφου Δαμασκηνού από το Καρπενήσι. Πρόκειται για τους Καρπενησιώτες και τους Γαλατσιάνους ζωγράφους με χαρακτηριστικό στοιχείο την κοινή καταγωγή των μελών της κάθε συνοδείας, με ιδρυτές τον μοναχό Νικηφόρο Α΄ από το Καρπενήσι και τον Μακάριο Α΄ από τη Γαλάτιστα Χαλκιδικής αντίστοιχα. Η πρώτη συνοδεία έχει να επιδείξει διαρκή εγκατάσταση στον Άθω, την περίοδο 1773–1921 και αριθμεί δεκατρία μέλη, επτά από τα οποία με δράση την περίοδο της Επανάστασης του 1821. Η δεύτερη

συνοδεία αντίστοιχα αποτελείται από είκοσι μέλη, την περίοδο 1778–1868, με μία μικρή ωστόσο διακοπή (1821–1831) μετά την Επανάσταση των Ελλήνων και την εγκατάσταση τουρκικής φρουράς στον Άθω.

Παράλληλα, την περίοδο της Επανάστασης του 1821 δραστηριοποιούνται στον Άθω μοναχοί και λαϊκοί ζωγράφοι, καθώς επίσης χαλκογράφοι και εκτυπωτές (σταμπαδόροι) χάρτινων εικόνων. Αυτοί χαρακτηρίζονται ως δημιουργοί με ποιότητα έργων που τροφοδοτούν τη διαμόρφωση του ζωγραφικού ιδιώματος, το οποίο εκδηλώνεται στον Άθω, τον 19^ο αιώνα και είναι γνωστό ως αγιορείτικη ζωγραφική.

Nikolaos M. Bonovas

Dr Archaeologist, Serres Ephorate of Antiquities

**The operation of artistic workshops on Athos
during the Revolution of 1821. The evidence of the sources**

This paper aims to present information about the operation of artistic workshops mainly in Karyes, the capital of Mount Athos, but also in the monasteries and sketes of the monastic republic during the Revolution of 1821. The names of the artists appear in the inscriptions on works of art (wall paintings, portable icons, religious paper icons), archival documents (financial ledgers, letters, contracts, lists of subscribers to books) and the accounts of contemporary travellers and visitors.

Of particular importance are the two related retinues of painter monks, students of the painter Damaskinos from Karpenisi, namely the Karpenisiotes and the Galatsianoι. A distinguishing feature of each of these retinues was that all of their members came from the same place, the first retinue having been founded by the monk Nikephoros I from Karpenisi and the second by Makarios I from Galatista in Chalkidiki. The Karpenisiotes were continuously active on Athos during the period 1773–1921 and consisted of thirteen members, seven of whom were active during the Revolution of 1821. The Galatsianoι consisted of twenty members and were active during the period 1778–1868, with a short break (1821–1831) after the Greek Revolution and the installation of a Turkish garrison on Athos.

At the same time, during the period of the Greek Revolution, a number of other monks and folk painters were also active on Athos, as well as copperplate engravers and printers (*stampadoroi*) of paper icons. These individuals produced works of high quality that helped to fashion the painting idiom that appeared on Athos in the 19th century and is known as ‘Athonite painting’.

Δημήτριος Νικολακάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής Κανονικού Δικαίου και Σχέσεων Πολιτείας και Εκκλησίας,
Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού, Θεολογική Σχολή ΑΠΘ

Τα εμπράγματα δικαιώματα των Μονών του Αγίου Όρους υπό το κράτος της νομοθεσίας της ύστερης οθωμανικής περιόδου

Οι μονές του Αγίου Όρους έχουν να επιδείξουν ιστορία πολλών αιώνων. Ένα από τα στάδια του βίου τους εκτείνεται στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας επέρχονται πολλές μεταβολές στους νομικούς θεσμούς, εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων του οθωμανικού δικαίου. Καμία βιοτική σχέση των υπηκόων της οθωμανικής αυτοκρατορίας δεν μένει ανεπηρέαστη, άρα ούτε τα περιουσιακά δικαιώματα. Εν όψει όλων αυτών, η εισήγηση πραγματεύεται το ζήτημα της διαμόρφωσης των εμπράγματων δικαιωμάτων των μονών του Αγίου Όρους υπό το κράτος της νομοθεσίας της οθωμανικής περιόδου. Επειδή η τελευταία καλύπτει ένα μακρύ χρονικό διάστημα με ποικιλία νομοθετικών μεταβολών, η έρευνα εστιάζεται στα τελευταία έτη. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά στοιχεία του πολύπλοκου οθωμανικού γεωκτητικού συστήματος, έπειτα γίνεται υπαγωγή σε αυτό των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων των μονών του Αγίου Όρους και τέλος εξετάζεται η εξέλιξη των εν λόγω εμπράγματων δικαιωμάτων μετά την απελευθέρωση.

Demetrios Nikolakakis

Associate Professor of Canon Law and Church and State Relations,
School of Social Theology and Christian Culture, Faculty of Theology AUTH

The property rights of the monasteries of Mount Athos under the legislation of the late Ottoman period

The monasteries of Mount Athos boast a long history stretching back over many centuries. One of the stages of its life lies within the period of Ottoman rule. During the latter, many changes took place in the legal institutions because of the peculiarities of Ottoman law. No biotic relationship of the subjects of the Ottoman Empire was unaffected, including their property rights. In view of all this, this paper deals with the question of the development of the property rights of the monasteries of Mount Athos under the legislation of the Ottoman period. As this period was a long one, covering a variety of legislative changes, the study focuses on the latter period of Ottoman rule. More specifically, it provides a brief presentation of the basic features of the complex Ottoman system of land ownership. Then it deals with the narrower field of the system of proprietary rights of the monasteries of Mount Athos and, finally, it examines the evolution of these property rights after the liberation.

**Το ειδικό καθεστώς του Αγίου Όρους
μέσα από αποφάσεις του ιεροδικείου Θεσσαλονίκης του 1832**

Αποφάσεις του ιεροδικείου Θεσσαλονίκης, που εκδόθηκαν στις 4 και 8 Ιουνίου 1832, πληροφορούν για δικαστικές υποθέσεις φορολογικών διαφορών, ενώ παράλληλα επιβεβαιώνουν το αρχαίο προνομιακό καθεστώς του Αγίου Όρους και των μετοχίων του, μόλις δέκα χρόνια από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης. Παράλληλα, πέραν του ειδικού φορολογικού καθεστώτος των αγιορειτικών μετοχίων, βεβαιώνεται από το αρμόδιο οθωμανικό δικαστήριο επίσης το παγιωμένο ιδιοκτησιακό καθεστώς των μετοχίων, τόσο με βάση τους τίτλους ιδιοκτησίας (μουλκναμέδες), όσο και με βάση την κατά το οθωμανικό δίκαιο ειδικότερη ιερονομική ιδιότητα αυτών ως χριστιανικών βακουφίων.

Η ειδική προστασία του αγιορειτικού καθεστώτος προέβαινε στην βάση μιάς διαλεκτικής δυναμικής, μεταξύ αφενός της οθωμανικής ελίτ των τοπικών αξιωματούχων, που σε κάθε ευκαιρία καταπίεζαν τους μοναχούς και προσπαθούσαν να επωφεληθούν από την υπεραξία των μετοχίων, και αφετέρου της κεντρικής σουλτανικής εξουσίας, η οποία ως άλλος κληρονόμος της βυζαντινής παραδόσεως παρείχε στο αγιορειτικό καθεστώς και τις συνιστώσες του την προστασία που παρείχαν άλλοτε οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, τόσο σε επίπεδο πολιτειακής εξουσίας, με την έκδοση κανονιστικών φερμανίων επιβεβαίωσης και στήριξης του αγιορειτικού καθεστώτος, όσο και σε επίπεδο δικαστικής εξουσίας, με την κινητοποίηση του δικαιοδοτικού ιερονομικού μηχανισμού των κατά τόπους καδήδων, οι οποίοι, υπό την υψηλή σουλτανική εποπτεία, εφάρμοζαν το ειδικό αγιορειτικό δίκαιο και το εναρμόνιζαν μάλιστα με το δίκαιο της Σαρία.

**The special status of Mount Athos
through rulings of the Ottoman religious court of Thessaloniki in 1832**

Rulings issued by the Ottoman religious court (ierodikeio) of Thessaloniki on 4 and 8 June 1832 provide information about court cases concerning tax disputes and also confirm the ancient privileged status of Mount Athos and its dependencies, just ten years after the outbreak of the Greek Revolution. At the same time, apart from the special tax status of the Athonite dependencies, in these rulings the competent Ottoman court also confirms the established ownership status of the dependencies, on the basis of both their property deeds (mulknames) and their special status under Ottoman law as Christian vakufs.

The special protection of Athos's status was based on a dialectical dynamic between, on the one hand, the Ottoman elite of local officials, who took every opportunity to repress the monks

and tried to benefit from the surpluses of the dependencies, and, on the other, the central authority of the Sultan, who, as another heir of the Byzantine tradition, granted Athos's status and its constituent elements the same protection that had been afforded by the Byzantine emperors, both at the level of state authority, through issuing regulatory firmans confirming and supporting Athos's status, and at the level of judicial authority, through mobilising the mechanism of religious courts presided over by local kadis, who, under the lofty supervision of the Sultan, applied the special laws pertaining to Athos, while also in fact harmonising them with Sharia law.

Νικόλαος Παπαοικονόμου

Αρχαιολόγος - Ερευνητής

Η οθωμανική απογραφή του Αγίου Όρους το 1830

Η μελέτη της ιστορικής δημογραφίας της οθωμανικής φάσης του Αγίου Όρους προσπαθεί να εντοπίσει και να διακρίνει τις μεταβλητές που καθόριζαν διαχρονικά την σύσταση και τις διακυμάνσεις του μοναστηριακού πληθυσμού. Τα τελευταία χρόνια η στροφή της ιστορικής έρευνας στην αξιοποίηση των οθωμανικών πηγών αναδεικνύει ένα πλούσιο αρχειακό υλικό, το οποίο δια φωτίζει άγνωστες εκφάνσεις των σχέσεων των υπηκόων της οθωμανικής αυτοκρατορίας με την κεντρική και την επαρχιακή διοίκηση. Τα οθωμανικά φορολογικά κατάστιχα αποτέλεσαν τις κυριότερες πηγές άντλησης πληροφοριών σχετικά με την εξαγωγή συμπερασμάτων, που αφορούν στα πληθυσμιακά δεδομένα της Αθωνικής Πολιτείας, ιδιαίτερα για τους πρώτους αιώνες της οθωμανικής κατάκτησης.

Η παρούσα εισήγηση ασχολείται με την παρουσίαση της πρώτης επίσημης απογραφής πληθυσμού του Αγίου Όρους, η οποία πραγματοποιήθηκε μεταξύ των τελευταίων μηνών του 1830 και των αρχών του 1831. Το κατάστιχο της απογραφής φυλάσσεται στο Başbakanlık Osmanlı Arşivi της Κωνσταντινούπολης και περιλαμβάνει τα χωριά του ναχιγιέ του Παζαργκιάχ (Bazargah), τα χωριά του μεταλλείου των Σιδηροκαυσίων (Sidrekapsi) και το Άγιον Όρος (Aynaroz).

Οι μονές καταγράφονται χωρίς απαραίτητη γεωγραφική σειρά, γεγονός που καταδεικνύει ίσως την πραγματοποίησή της απογραφής σε πρώτη φάση από τα ίδια τα μοναστήρια και αποστολή κατόπιν των αντιστοίχων καταλόγων στην Ιερά Κοινότητα, προκειμένου να καταρτιστεί ένα συγκεντρωτικό απογραφικό κατάστιχο. Οι σκητιώτες μοναχοί δεν απογράφονται χωριστά, εκτός από την περίπτωση της σκήτης της Αγίας Άννας, της σκήτης των Καυσοκαλυβίων και της περιοχής της Προβάτας. Το ίδιο συμβαίνει και με τους κελιώτες, οι οποίοι δεν εμφανίζονται αυτόνομοι στο κατάστιχο, πιθανόν να περιλαμβάνονται στις καταστάσεις με τους απογραφόμενους μοναχούς των μοναστηριών. Ο τρόπος απογραφής είναι ο συνήθης τρόπος καταχώρησης των στοιχείων του Οθωμανού υπηκόου με το όνομα, το πατρώνυμο και τον τόπο καταγωγής. Σε επόμενες οθωμανικές απογραφές της δεκαετίας του 1830–40 θα προστεθεί και η ηλικία του κάθε μοναχού. Μετά το πέρας της παρουσίασης του ανθρώπινου δυναμικού των μονών ακολουθούν με την ίδια σειρά τα ονόματα και ο τόπος καταγωγής των εργατών που διέθετε κάθε κοινόβιο.

Όσον αφορά στα συμπεράσματα που εξάγονται από την επεξεργασία των στοιχείων που αναφέρονται στο κατάστιχο ενδεικτικά αναφέρουμε δύο από αυτά. Η αναμενόμενη ευρεία διασπορά των τόπων καταγωγής των μοναχών διαμορφώνει μια ανάλογη ποικιλία στην ανθρωπογεωγραφία του Άθωνα, παράλληλα ο μικρός σχετικά πληθυσμός ορισμένων μονών αντανakλά τις συνέπειες της εκτεταμένης δημογραφικής αποψίλωσης που προκάλεσε η επανάσταση του 1821.

Nikolaos Papaoikonomou

Archaeologist - Researcher

The Ottoman census of Mount Athos in 1830

The study of the historical demography of the Ottoman phase of Mount Athos's history attempts to distinguish and identify the variables that determined the composition of, and fluctuations in, the monastic population through the course of time. In recent years the tendency of historical research to make greater use of Ottoman sources has yielded an abundance of archival material that sheds light on unknown manifestations of the relations between the subjects of the Ottoman Empire and the central and provincial administrations. Ottoman tax registers have been the main sources of information for drawing conclusions about the population data of the Athonite republic, particularly during the first few centuries of Ottoman rule.

The present paper aims to present the first official census of the population of Mount Athos, which was carried out during the last few months of 1830 and the early part of 1831. The records of this census are kept in the Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Prime Minister's Ottoman Archive) in Istanbul and include the villages of the nahiye of Bazargah, the villages of the Sidrekapsi mine and Mount Athos (Aynaroz).

The monasteries are recorded in no particular geographical order, which perhaps shows that the census was initially carried out by the monasteries themselves, with the respective lists then being sent to the Holy Community so that a central census record could be compiled. The monks in the sketes were not recorded separately, except in the cases of the Skete of St. Anne, the Skete of Kafsokalyvia and the Provata area. This also happened in the case of the kelliotes, who do not appear as an independent category in the records and were probably included in the lists of the monks living in the monasteries. The method used for recording the census data was the same as that usually employed for recording the details of Ottoman subjects, i.e. entries were made of the first name, the surname and the place of origin. Later Ottoman censuses in the decade 1830–40 were to include an additional entry for the age of each monk. After the entries presenting details of the monks in each monastery, there follows a series of entries, in the same order, listing the names and place of origin of the workers at each cenobium.

As for the conclusions that can be drawn from the data mentioned in the records, two may be mentioned here by way of example. First, the expected wide distribution of the monks' places of origin created a similar diversity in the human geography of Athos and, second, the relatively

small population in some of the monasteries reflects the consequences of the extensive demographic decline caused by the Revolution of 1821.

Δημήτριος Παπασταματίου

Επίκουρος Καθηγητής Πρώιμης Νεότερης Ιστορίας του Ελλαδικού Χώρου,
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή ΑΠΘ

Οι συνέπειες της επαναστατικής συγκυρίας στην οικονομία των αγιορείτικων μετοχίων στη Χαλκιδική

Η μελέτη θα εξετάσει τις συνέπειες της επανάστασης του Εμμανουήλ Παπά στην ύπαιθρο χώρα της Χαλκιδικής, με ιδιαίτερη έμφαση στα μετόχια του Αγίου Όρους. Με βάση οθωμανικές φορολογικές καταστιχώσεις θα παρουσιαστούν οι συνέπειες των στρατιωτικών επιχειρήσεων στα μετόχια της μοναστικής πολιτείας, η έκταση της οικονομικής και παραγωγικής αποδυνάμωσής τους, η συνεπαγόμενη φορολογική εξασθένησή τους και τα μέτρα τόνωσης της αγροτικής οικονομίας και αποκατάστασης της παραγωγικής κανονικότητας εκ μέρους των οθωμανικών αρχών.

Dimitrios Papastamatiou

Assistant Professor of Early Modern Greek History,
School of History and Archaeology, Faculty of Philosophy ATh

The Consequences of the Greek Revolution for the Economy of the *Metohia* of Mount Athos in Halkidiki

This paper aims to examine the effects of the Greek Revolution on the countryside of Halkidiki, particularly on the *metohia* of Mount Athos. On the basis of Ottoman fiscal documents, the consequences of the military operations for the fields owned by the monasteries, the extent of their economic and productive decline, the ensuing fiscal weakening, and the economic and public order restoration measures taken by the Ottoman authorities will be discussed.

**Ἡ κατάσταση στό Ἅγιον Ὅρος κατά τήν διάρκεια τῆς κατοχῆς του
ἀπό τόν τουρκικό στρατό (1821–1830) καί τά Εὐχαριστήρια τῶν Ἀγιορειτῶν
πρός τήν Θεοτόκο γιά τήν ἀπαλλαγὴ τοῦ ἱεροῦ τόπου ἀπὸ αὐτόν**

Κατά τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821 τό Ἅγιον Ὅρος, σύσσωμο, συμμετεῖχε στόν ἀγῶνα. Ἡ ἐνεργός αὐτή συμμετοχή τῶν μοναχῶν εἶχε ὅμως, τραγικές δημογραφικές καί οἰκονομικές συνέπειες γιά τόν ἱερό τόπο. Μετά τήν καταστολή τῆς Ἐπανάστασης στή Χαλκιδική ἀπό τόν τουρκικό στρατό, ἀκολούθησαν αἱματηρά ἀντίποινα ἀπό τοὺς κατακτητές. Ἔτσι, ἀνάμεσα σέ ἄλλα, ἀπό τόν Δεκέμβριο τοῦ 1821 τουρκικά στρατεύματα ἀπό 3.000 ὀπλίτες, ἐγκαταστάθηκαν στό Ἅγιον Ὅρος ὅπου καί παρέμειναν καταδυναστεύοντας τόν ἱερό τόπο μέχρι τίς 13 Ἀπριλίου τοῦ 1830. Ἦταν Κυριακή τοῦ Θωμᾶ τήν ἡμέρα ἐκείνη, ὅποτε τά δεινά τῶν Ἀγιορειτῶν ἔλαβαν τέλος, μέ τήν ἀποχώρηση τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατοχῆς. Μέ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τῆς ἐποχῆς, τό χαρμόσυνο αὐτό γεγονός ἐορτάζεται μέ ὁλονύκτια ἀγρυπνία τόσο στό Πρωτάτο ὅσο καί στίς ἐπιμέρους Μονές, κατά τήν ὁποία τιμᾶται εὐχαριστικά ἡ Θεοτόκος, ὡς προστάτιδα τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

Στήν εἰσήγησι αὐτή ἐπιχειρεῖται μία παρουσίασις τῆς κατάστασις τοῦ Ἀγίου Ὁρους κατά τήν ἐννεαετή κατοχή του ἀπὸ τόν τουρκικό στρατό (1821–1830) μέσα ἀπὸ ἐκδεδομένα καί ἀνέκδοτα κείμενα - μαρτυρίες τῆς ἐποχῆς. Γίνεται ἐπίσης ἀναφορά στά ὑμναγιολογικά κείμενα (Ἐγκωμιαστικοί Λόγοι, Πανηγυρικές Ἀκολουθίες) πού συντάχθηκαν ἀπὸ λογίους Ἀγιορεῖτες τῆς ἐποχῆς ὡς εὐχαριστήρια πρὸς τήν Κυρία Θεοτόκο γιά τό λυτρωτικό γεγονός τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τόν ἱερό τόπο· κείμενα στά ὁποῖα ἀντικατοπτρίζονται οἱ εὐεργετικές ὅσο καί ἀνακουφιστικές ἐπιδράσεις τοῦ γεγονότος αὐτοῦ στήν ἀγιορειτική μοναστική κοινότητα τῆς ἐποχῆς.

Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι ἡ θέση ἐνός ἀπὸ τοὺς συντάκτες τῶν παραπάνω κειμένων γιά τοὺς μοναχοὺς πού συμμετεῖχαν μέ ὅπλα στήν Ἐπανάστασι τοῦ 1821 καθώς, κατά τό συντάκτη, «Οἱ μοναχοὶ κατά τό χρέος ἐν προσευχῇ καί νηστεία ὀφείλουσι καταγίνεσθαι, καί ἐάν ἐπέλθῃ καταδρομῇ, εὐχαρίστως ὑπομένειν τόν μαρτυρικόν ἀγῶνα». Ἐκφράζεται μάλιστα ὁ ἔντονος σκεπτικισμός του πρὸς τοὺς «ἐν Ἑλλάδι χριστιανούς» (ἐννοώντας τοὺς πιστοὺς τοῦ ἐλεύθερου ἐλληνικοῦ Βασιλείου) γιά τοὺς ὁποίους θεωρεῖ ὅτι δέν ὠφελήθηκαν πνευματικά ἀπὸ τά ἀποτελέσματα τῆς Ἐπανάστασις, καθώς στηλιτεύει τήν ἐκκοσμίκευσι ἀπὸ τήν ὁποία κινδύνευε ἡ ἐλλαδική Ἐκκλησία λόγῳ τῆς δυτικότητος ὁργάνωσός της καί τῆς τότε ἀπόσχισής της ἀπὸ τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

**The situation on Mount Athos during its occupation by the Turkish army (1821–1830)
and the Athonites' acts of thanksgiving to the Mother of God
for the Holy Mountain's deliverance from the occupying forces**

During the Greek Revolution of 1821 the whole of Mount Athos took part in the struggle. This active participation of the monks, however, had tragic consequences for the Holy Mountain's economic and demographic situation. After the suppression of the revolt in Chalkidiki by the Turkish army, there were bloody reprisals by the occupying forces. Thus, amongst other things, in December 1821 a Turkish force of 3,000 troops was installed on Mount Athos, which remained under their oppressive rule until 13 April 1830. It was on St. Thomas's Sunday that the Athonites' tribulations finally came to an end, with the withdrawal of the Turkish occupying force. By order of the Holy Community of the time, this joyous event was celebrated with all-night vigils both at the Protaton and at the individual monasteries, in which thanks were given to the Mother of God as the guardian of the Holy Mountain.

This paper attempts to present the situation on Mount Athos during its nine-year-long period of occupation by the Turkish army (1821–1830) through a variety of published and unpublished texts that bear witness to the events of the period. Mention is also made of the hymnological and hagiographical texts (encomia, festive services) that were written by learned Athonites of the time and which gave thanks to the Mother of God for the deliverance of the Holy Mountain from the Turkish occupying forces – texts that reflect the beneficial and relieving effects of this event on the Athonite monastic community.

Of particular interest is the attitude of one of the authors of the above texts towards the monks who took up arms in the Revolution of 1821 as, in his opinion: *'The monks, are duty bound to play their part by praying and fasting, and, were they to be attacked, should gladly endure the painful struggle.'* In fact, the same author expresses profound scepticism about *'the Christians in Greece'* (meaning the Orthodox Christians in the free Greek kingdom), who he believes had not gained any spiritual benefit from the outcome of the Revolution; in fact, he decries the secularisation that the Greek Church was in danger of undergoing as a result of the fact that the Revolution had been organised by Western-minded individuals and that the Church had broken away from the Ecumenical Patriarchate.

**Η καλλιτεχνική παραγωγή της συνοδείας των Καρπενησιωτών ζωγράφων
του Αγίου Όρους και η μαρτυρία των φορητών εικόνων της Χαλκιδικής
μετά την Επανάσταση του 1821. Νεότερα στοιχεία**

Ένα από τα πιο δραστήρια αγιογραφικά εργαστήρια στο Άγιον Όρος του 19^{ου} αιώνα είναι αναμφισβήτητα αυτό των Καρπενησιωτών ζωγράφων. Τα μέλη της συνοδείας του δραστηριοποιούνται εντός της αθωνικής πολιτείας καθ'όλη τη διάρκεια του αιώνα αναλαμβάνοντας παραγγελίες τοιχογραφικών συνόλων και εικόνων, ωστόσο φορητά έργα τους απαντούν και εκτός των ορίων αυτής.

Στη Χαλκιδική το πρόγραμμα αποκατάστασης των κατεστραμμένων ναών της μετά τον χαλασμό της επανάστασης του 1821 και την ακόλουθη ερήμωση που επικράτησε για μία περίπου δεκαετία στην περιοχή οδήγησε στην ανάγκη δημιουργίας νέων φορητών εικόνων που θα εξυπηρετούσαν τις λειτουργικές ανάγκες των πιστών. Η συμβολή των αγιορειτικών εργαστηρίων την περίοδο αυτή δείχνει να είναι καθοριστική. Πέρα από τους Γαλατσάνους ζωγράφους που διέθεταν ανάλογη φήμη και κατάγονταν από την περιοχή, ένα σημαντικό αριθμό παραγγελιών δέχεται και το εργαστήριο των Καρπενησιωτών ζωγράφων. Στην παρούσα ανακοίνωση, πέρα από τα γνωστά στην έρευνα έργα τους, θα παρουσιαστεί μία σειρά άγνωστων φορητών εικόνων που διασώζονται στους ναούς της Χαλκιδικής, προκειμένου να διερευνηθεί τόσο η σημασία της καλλιτεχνικής τους παραγωγής όσο και ο ρόλος των παραγγελιοδοτών που μαρτυρούνται στις αφιερωματικές τους επιγραφές.

**The artistic output of the Athos-based Karpenisi painters
and the testimony of the portable icons in Chalkidiki
after the Revolution of 1821. New evidence**

One of the most active icon painters' workshops on Mount Athos in the 19th century was undoubtedly that of the Karpenisi painters. The members of this group were active in the Athonite republic throughout the century, undertaking commissions for ensembles of wall paintings and icons, while portable icons painted by them can also be found outside Athos.

In Chalkidiki the programme to restore the peninsula's ruined churches after the upheavals of the Revolution of 1821 and the ensuing desolation of the region, which lasted for about a decade, resulted in a need to create new portable icons to serve the liturgical needs of the faithful. During this period the workshops on Athos appear to have made a decisive contribution to meeting this need. Apart from the Galatsianoï painters, who enjoyed a similar reputation and

came from the local area, the Karpenisi painters also received a considerable number of commissions.

Apart from the works by the Karpenisi painters that are already well known to research, this paper will present a series of unknown portable icons that survive in the churches of Chalkidiki, with the aim of examining both the significance of their artistic production and also the role of the patrons whose names appear in their dedicatory inscriptions.

Μοναχός Συμεών Νεζερίτης

Ιερά Μονή Παναγίας Χρυσοποδαριτίσσης - Νεζερών Αχαΐας

Άγνωστα Αθωνικά έγγραφα περί της Έλληνικής Έπαναστάσεως

Στὸ Ἀρχεῖον τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα, ποὺ ἐναπόκειται στὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, ἐντοπίσθησαν τρία πρωτότυπα ἐνσφράγιστα ἔγγραφα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους (τοῦ ἔτους 1821), ποὺ προσφέρουν ἄγνωστες πληροφορίες περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους στὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, συμπληρώνοντας τὸ Ἀθωνικὸν πηγαῖον ὕλικὸν ποὺ ἔχει μέχρι σήμερα παρουσιασθῇ στὶς σχετικὰς μελέτες τοῦ μοναχοῦ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου (Λαζαρίδου) καὶ τοῦ Ἰ. Μαμαλάκη. Τὰ ἐν λόγῳ ἔγγραφα ἐκδίδονται διπλωματικῶς μετὰ συντόμου σχολιασμοῦ. Ἐπιπροσθέτως ὑπὸ μορφήν ἐπιμέτρου παρουσιάζεται ἀνέκδοτον συναφὲς ἔγγραφον (τοῦ ἔτους 1831) ἐκ τῶν ΓΑΚ, ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου Χαρτοφύλακος Ἰβηρίτου πρὸς τὸν Κυβερνήτην Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅπου ἐκτίθεται αὐτοβιογραφικῶς μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ ἐγνωσμένη δρᾶσις τοῦ Ἰβηρίτου μοναχοῦ μετὰ πλήθους σημαντικῶν ἀγνώστων πληροφοριῶν.

Monk Symeon Nezeritis

Monastery of the Panagia Chrysopodaritissa - Nezeron Achaia

Unknown Athonite documents relating to the Greek Revolution

In the Archive of Evlogios Kourilas, which is kept at the University of Ioannina, three original sealed documents of the Holy Community of Mount Athos have been found (dating from the year 1821) that provide unknown information about the involvement of Mount Athos in the Greek Revolution, thus supplementing the Athonite source material that has already been presented in the relevant studies by Monk Alexander Lavriotis (Lazaridis) and I. Mamalakis. These documents are published diplomatically with a brief commentary. In addition, in the form of an addendum, a related unpublished document (dated 1831) from the General State Archive is presented, in the form of a letter from Nikephoros, the Chartophylax of Iveron Monastery, to the Governor Ioannis Kapodistrias, which, amongst other things, contains an autobiographical account of Nikephoros's well-known activities, together with a great deal of unknown important information.

Συμεών Πασχαλίδης

Καθηγητής Πατρολογίας και Αγιολογίας,
Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού, Θεολογική Σχολή ΑΠΘ,
Διευθυντής Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών

Η πνευματική ζωή στο Άγιον Όρος κατά τους χρόνους πριν την Επανάσταση. Η μαρτυρία των νεομαρτυρολογικών κειμένων

Η επικέντρωση της έρευνας στα ιστορικά γεγονότα που αφορούν στη συμμετοχή των Αγιορειτών στην Επανάσταση του 1821, εύλογα επισκίασε οποιαδήποτε άλλη πτυχή του καθημερινού βίου στις Αγιορειτικές μονές και σκήτες κατά την περίοδο που προηγήθηκε και ακολούθησε, μετά την αποτυχημένη έκβαση της Επανάστασης στη Χαλκιδική και στο Άγιον Όρος.

Ωστόσο, μια σημαντική πηγή των αμέσως πριν ή μετά την Επανάσταση χρόνων, τα πρωτότυπα νεομαρτυρικά κείμενα που γράφθηκαν για Αγιορείτες οσιομάρτυρες, μας αποκαλύπτουν σημαντικές πτυχές του πνευματικού περιβάλλοντος μονών και σκητών του Αγίου Όρους. Τα κείμενα αυτά έχουν επίσης μελετηθεί ως προς τα ιστορικά στοιχεία που παρέχουν, αλλά έχουν «αγνοηθεί» ως μάρτυρες και φορείς μιας ακμαίας μοναστικής πνευματικότητας.

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζονται με συνθετικό τρόπο ποικίλες όψεις της αγιορειτικής πνευματικότητας σε νεομαρτυρικά κείμενα που γράφτηκαν πριν ή μετά την Επανάσταση, από αγιορείτες και μη συγγραφείς, που μεταφέρουν στον αναγνώστη τους, λειτουργώντας και με έναν παιδαγωγικό και αλειπτικό τρόπο, την πνευματική κατάσταση που επικρατούσε στο Άγιον Όρος κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο.

Symeon Paschalidis

Professor of Patristics and Hagiography,
School of Social Theology and Christian Culture, Faculty of Theology ATh,
Director of the Patriarchal Foundation for Patristic Studies

Spiritual life on Mount Athos in the years before the Revolution. The evidence of the neomartyrological texts

In the recent research on Mount Athos' involvement in the Revolution of 1821, the focus on historical events has naturally overshadowed the study of all other aspects of daily life in the Athonite monasteries and sketes during the periods that preceded and followed the failure of the revolt in Chalkidiki and on Mount Athos.

Nevertheless, an important source for the years immediately before and after the Revolution – the original texts about Athonite neomartyrs – reveal important aspects of the spiritual environment in the monasteries and sketes of Athos. These texts have been studied for the

historical information they provide but have been ‘ignored’ as evidence of the flourishing spirituality in the monasteries.

This paper presents in a synthetic way various aspects of Athonite spirituality in neomartyrological texts that were written before and after the Revolution by authors on and outside Athos. These texts convey, in an instructive way, the spiritual situation that existed on Mount Athos during this crucial period.

Γεώργιος Χρ. Τσιγάρας

Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης,
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών ΔΠΘ

Εργασίες των Γαλατσιάνων ζωγράφων την παραμονή της Επανάστασης του 1821 στην Μονή Ξενοφώντος

Μετά τη μετατροπή της Μονής Ξενοφώντος σε κοινόβιο το 1784, ο νέος ηγούμενος Παΐσιος ο Καυσοκαλυβίτης αναλαμβάνει ένα σημαντικό πνευματικό και ανακαινιστικό έργο. Η μονή επεκτείνεται, ανοικοδομείται το νέο καθολικό, και κτίζεται νέα πτέρυγα στα νοτιοδυτικά της μονής. Οί Ξενοφωντινοί μοναχοί, με την καθοδήγηση του διαδόχου του νέου κτήτορα της μονής, του Παΐσιου του Βυζαντίου αναθέτουν στη συνοδεία των Γαλατσιάνων ζωγράφων τη φιλοτέχνηση των τοιχογραφιών στα τρία παρεκκλήσια που βρίσκονται στη νέα αυτή πτέρυγα.

Τις παραμονές της Έπανάστασης του 1821 παρατηρείται αξιόλογη καλλιτεχνική δραστηριότητα στη Μονή Ξενοφώντος. Ο μοναχός Βενιαμίν από τη συνοδεία των Γαλατσιάνων ζωγραφίζει το παρεκκλήσιο των Αγίων Αναργύρων (23 Ιουνίου 1820), στη συνέχεια εργάζεται στο παρεκκλήσιο της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1820) και, τέλος, στον νάρθηκα του παρεκκλησίου της Αγίας Εύφημίας (1820) ενώ στο ίδιο εργαστήριο αποδίδονται οί χαμένες σήμερα τοιχογραφίες του παρεκκλησίου του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.

Παράλληλα, στα χρόνια πριν από την Έπανάσταση του 1821 κατασκευάζονται από το ίδιο εργαστήριο φορητές εικόνες για το τέμπλο του νέου καθολικού και για τα παρεκκλήσια.

Αυτές οί εργασίες είναι και οί τελευταίες, μέχρι τώρα βέβαια γνωστές, στη Μονή Ξενοφώντος, όπως άλλωστε και σ’ όλο το Άγιον Όρος, όποτε από το 1821 και έξης για μιá δεκαετία ανακόπτεται ή καλλιτεχνική δραστηριότητα.

**Works executed by the Galatsianoï Painters
at Xenophontos Monastery on the Eve of the Greek Revolution of 1821**

Following the conversion of Xenophontos Monastery into a cenobium in 1784, the new hegoumenos, Paisios Kafsokalyvitis, undertook an important programme of spiritual and material renewal. The monastery was expanded, a new katholikon was constructed, and a new wing was built on the south-west side of the monastery. Under the guidance of Paisios of Byzantium, the successor of Paisios Kafsokalyvitis, the 'new founder' of the monastery, the monks of Xenophontos entrusted the Galatsianoï Painters with the task of decorating the three chapels in the new wing.

On the eve of the Revolution of 1821, a significant amount of artistic activity was carried out at Xenophontos Monastery. The monk Benjamin, a member of the Galatsianoï team, painted the Chapel of the Anargyroi Saints (23 June 1820), then went on to work in the Chapel of the Dormition of the Virgin Mary (1820) and finally in the narthex of the Chapel of St. Euphemia (1820), while the wall paintings in the Chapel of St. John the Theologian, now lost, have been attributed to the same workshop.

At the same time, in the years before the Revolution of 1821, the same workshop made portable icons for the templon of the new katholikon and the chapels.

As far as we know, these works are the last to have been carried out at Xenophontos Monastery, and indeed on Athos as a whole, before the outbreak of the Revolution in 1821, after which artistic activity ceased for a period of ten years.

**Η φυγάδευση ιερών κειμηλίων και σκευών του Αγίου Όρους
σε ασφαλείς προορισμούς του ελληνικού νότου κατά την Επανάσταση του 1821**

Τα επαναστατικά γεγονότα του 1821 στη Χαλκιδική ανάγκασαν τους Αγιορείτες να στραφούν έγκαιρα στην προστασία του κειμηλιακού τους πλούτου και των αντικειμένων που χρησιμοποιούσαν στη λατρευτική τους ζωή στοχεύοντας έτσι στην αποφυγή της λαφυραγωγής τους από τους Οθωμανούς. Για τον σκοπό αυτό επέλεξαν την πρακτική της απόκρυψης των αντικειμένων αυτών εντός της χερσονήσου ή της φυγάδευσής τους σε περιοχές του ελληνικού νότου.

Εξετάζοντας την τελευταία περίπτωση μέσα από το αρχειακό υλικό των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ) διαπιστώνεται ότι η φυγάδευση επιχειρήθηκε με μεμονωμένες αποστολές και

άλλοτε με μαζική αποστολή, μέσω των πλοίων που διέθεταν οι ίδιες οι Μονές. Αν και τα περισσότερα κειμήλια προωθήθηκαν αρχικά στη Σκόπελο, όπου ορισμένες Μονές τα ασφάλισαν εκεί, σύντομα κατέληξαν στην Ύδρα, η οποία έδειχνε από το ξεκίνημα της Επανάστασης να αποτελεί ισχυρό ναυτικό παράγοντα στο Αιγαίο.

Η διαφύλαξη των αγιορειτικών θησαυρών στον ελληνικό νότο διήρκησε έως το 1830, όταν η Συνθήκη του Λονδίνου ίδρυσε ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, τερμάτισε τον πόλεμο και ώθησε την Υψηλή Πύλη στην ανάκληση των στρατευμάτων της από το Άγιον Όρος.

Ασφαλώς, η τελευταία εξέλιξη αποτέλεσε εφιαλτήριο για τις Μονές στην προσπάθειά τους να ανασυγκροτηθούν και να οργανώσουν, μεταξύ άλλων, και την επαναφορά των θρησκευτικών θησαυρών τους, οι οποίοι έως τότε φυλάσσονταν άτυπα ή οργανωμένα στην τότε ελληνική επικράτεια.

Konstantinos Chioutis

Theologian - Researcher

The evacuation of holy relics and vessels from Mount Athos to safe destinations in southern Greece during the Revolution of 1821

The revolutionary events of 1821 in Chalkidiki forced the Athonites to act quickly to protect their wealth of holy relics and devotional objects in order to prevent them from being plundered by the Ottomans. To achieve this aim they chose either to hide these objects within the Chalkidiki peninsula itself or to evacuate them to parts of southern Greece.

An examination of the records relating to the second of these two methods in the General State Archive (GSA) reveals that the objects were evacuated either individually or en masse on boats belonging to the monasteries themselves. Although most of the relics were initially moved to Skopelos, where they were given a safe home by some of the monasteries there, they soon ended up on Hydra, which, from the beginning of the Revolution, showed signs of being a strong naval power in the Aegean.

The Athonite treasures continued to be held for safe keeping in southern Greece until 1830, when the London Protocol established Greece as an independent state, ended the war and led the Sublime Porte to withdraw its troops from Mount Athos.

Of course, this last development prompted the monasteries to try to reorganise themselves and, amongst other things, to arrange for the return of their religious treasures, which had been hitherto kept either informally or on an organised basis in the Greek-held territories.

Επαναστατικά σύμμεικτα από το αρχείο της Ιεράς Μονής Ιβήρων

Όπως είναι γνωστό η μονή Ιβήρων ανήκει σε εκείνα από τα μοναστήρια του Αγίου Όρους που συμμετέσχον ιδιαίτερα ενεργά στα επαναστατικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στον Άθω κατά την Επανάσταση του 1821.

Το γεγονός οφείλεται εν πολλοίς στην εκεί παρουσία και την δράση μιας σημαντικής προσωπικότητας του Αθωνικού μοναχισμού, του Νικηφόρου Ιβηρίτου χαρτοφύλακος. Ο λόγιος Νικηφόρος χαρτοφύλαξ, διατηρούσε ιδιαίτερο σύνδεσμο με τον πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ κατά την διάρκεια της παραμονής του ως σχολάζοντος για μερικά χρόνια στον Άθω και ειδικά στη μονή Ιβήρων, αργότερα πιθανόν μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία και υπήρξε ο στενότερος Αγιορείτης συνεργάτης του Εμμανουήλ Παπά. Ο Ε. Παππάς διόρισε τον Νικηφόρο ως «πληρεξούσιόν» του στον Άθω.

Η συμμετοχή της μονής Ιβήρων στην Επανάσταση μέσω της παρουσίας του Νικηφόρου χαρτοφύλακος, αλλά και μέσα από άλλες μαρτυρίες αποτυπώνεται και στο αρχείο της μονής Ιβήρων.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα καταστούν γνωστά και θα σχολιασθούν επί μέρους πληροφορίες που παραδίδονται σε διαφορετικής φύσεως αρχειακά τεκμήρια (αρχειακούς κώδικες και λυτά έγγραφα), οι οποίες συμβάλλουν στην γνώση γεγονότων της «μικρής ιστορίας» της συμμετοχής της μονής στην Επανάσταση του 1821.

Revolutionary miscellanea in the archive of Iveron Monastery

As is well known, Iveron Monastery is one of the Athonite monasteries that played a particularly active role in the revolutionary events that took place on Mount Athos in the Revolution of 1821.

This fact is mainly due to the presence and activity on Athos of an important figure in Athonite monasticism, namely Nikephoros, the Chartophylax of Iveron Monastery. This learned man had a particularly close association with Patriarch Gregory V during the few years the latter spent on Athos, and particularly at Iveron Monastery, after his deposition. Later, Nikephoros was probably initiated into the Philike Etaireia and became the closest associate of Emmanuel Pappas on Athos. Pappas appointed Nikephoros as his ‘plenipotentiary’ on Athos.

Iveron’s involvement in the Revolution through the presence of Nikephoros the Chartophylax and other forms of evidence can be traced in documents in the archive of Iveron Monastery.

The present paper will present and provide individual comments on information transmitted in a variety of archival documents (archival manuscripts and loose documents) that help to enrich our knowledge of the events that took place in the ‘short story’ of Iveron’s involvement in the Revolution of 1821.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
MOUNT ATHOS CENTER

